

FÉSŰSÖK

A szegedi fésűsség múltjáról alig tudunk valamit, bár föltehető, hogy régóta virágzik. A Városra hosszú évszázadokon át jellemző állattenyésztés mellett a mesterség már korán kibontakozhatott. Erre utal az 1522. egyházi tizedjegyzékben előforduló *Fűsűs* (Fijjes), *Fűsűgyártó* (Fwszgyartho) családnév is. Az iparágnak a szegedi céhesség főnmaradt emlékei között nincs nyoma, önálló céh gyanánt tehát aligha élt.

Az 1813. évi hatósági *Árszabás* felsorolása szerint

- 1 *Nagyobb közönséges Fűsű 36 kr.*
- 1 *Nagyobb középszerű Fűsű 24 kr.*
- 1 *Nagyobb kisebb Fűsű 18 kr.*
- 1 *Nagyobb legkisebb Fűsű 10 kr.*
2. *Egy frantzia módra készült bontó fűsű 24 kr.*
Közönséges módra készült bontó fűsű 12 kr.
kisebb 6 kr.
3. *Görbe fűsű jobb féle 10 kr.*
detto alább való 6 kr.
4. *Sűrű fűsű nagyobb, mellyek egyik széle ritka, a másik sűrű 8 kr.*
kisebb detto 6 kr.
leg kisebb 4 kr.
5. *Frantzia módra készült Friseur fűsű 20 kr.*
közönséges nagyobb detto 14 kr.
közönséges kisebb detto 10 kr.
6. *Nagyobb ló fűsű 30 kr.*
kisebb detto 20 kr.
leg kisebb 12 kr.
7. *Nagyobb puska por tartó 1 Ft 12 kr.*
kisebb detto 36 kr.
A marha szarvak hegyeinek száza adadni fog kétszínlőknek 4 Ft.

A múlt századból származó adatok szerint 1880-ban Szegeden 5 fésűs, tréfásan *tetűpuskás* dolgozott 1 segéddel és 1 inassal, 1890-ben szintén 5 mester 1 legénnyel, 1900-ban pedig 4 mester 1 segéddel.¹ Negyedszázad múlva (1926) 4 fésűs működött, köztük a híres Hírháger Ferenc, aki már az 1876. évi kiállításon érdemérmet nyert, továbbá Papp Mihály és az aranyéremmel kitüntetett Tóth Pál. Özvegye, Tóth Pálné még az ötvenes években is dolgozott, átmenetileg Trippelz Miklós volt torontálszécsányi fésűsmester segítségével. A Papp-műhely szövetkezeti üzemmé lett.

A fésűsöknek általában nem volt boltjuk. Készítményeiket hetipiacon, vásáron, búcsún sátor alatt árusították. Tekintettel arra, hogy a fésű igen tartós szerszám, és ha vigyáznak rá, életem át elszolgál, nem volt sok fésűgyártó Szegeden sem. Hátterbe szorulásuk elsősorban nem a legeltető állattenyésztés hanyatlásával, hanem az

¹ *Kulinyi 635.*

olcsóbb gyári portékák terjedésével van összefüggésben. Ez visszaemlékezések szerint a múlt század hetvenes éveitől kezd terjedni.

A fésűs anyaga a marhaszarv, éspedig az *ökörszarv*: ez a legvastagabb, legszebb; *tehénszarv*, olykor a *bivalyszarv*: ez a legtartósabb. A *pata* nem kerül feldolgozásra. Beszerzése a vágóhídon kilószámra, a szebb szarvaknál darabszámra történt. A régi címeres magyar ökör szarvát tartották legtöbbre.

A hagyományos munkamenet szabatos leírása már nem sikerült, csak a főbb mozzanatokot tudjuk bemutatni. Kezünkben volt ugyan *N. Bartha Károly* jeles műve,² továbbá tanítványunk, *Császtvai István* jutalmazott egyetemi pályadolgozata,³ amely az utolsó makai fésűsmester, Kerégyártó Lajos műhelyét és munkáját írja le, szegedi anyagunkat azonban mégsem egészítettük ki belőlük, bár föltételezhető a szókincsben és munkamenetben bizonyos országos egyezés.

A szarvakat először napon vagy kemencében megszáritották. Ha annyi szarut vásároltak egyszerre, hogy hosszú ideig elég volt, akkor sötét kamrába rakták, de nem verték ki belőle a tülkben levő csontot. Így ugyanis meg tudták akadályozni a szaru korhadását. A csontot csak közvetlen földolgozás előtt verték ki.

Munkára fogva a kívánt méret szerint a *darabolófűrész* segítségével levágta a mester a szaru hegyét. A levágott hegyet, csücsköt jó áron esztergályos, csutorakészítő vásárolta meg, aki pipacsutorát, botvéget készített belőle.

Ezután következett hosszában a *szarubevágás*, majdpedig a *kifőzés* került sorra. Ezután a kifőzött szarut a *melegítőfa* néven emlegetett, 60—70 cm hosszú lapockára húzták rá, és láng fölé tartották, forgatták, hogy kiegyenesedjék. Innen a felvágott szaru két vastábla közé présbe, présfogóba került. Itt hült ki. Most szedték ki belőle a *hérnyózókés* segítségével az ereket, hogy a fésű majd szebben mutasson. Ez volt a *hérnyózás*. A szarut szükség szerint még többször melegítették és ismét présbe tették. Ha a mester már jónak találta, akkor *kraccolt*, vagyis kétkézvonószerű, vasrúdba erősített kétélű késsel simára síkálta a szarut. Ezután a szarura ragasztott papírformák nyomán fűrészsel kiszabta a kívánt alakot. Tapasztaltabb mestereknek nem volt szükségük formákra. A kivágott szarut a *műhely* néven emlegetett munkaasztalra szerelt klupniba, csipeszbe szorították és ráspolyozni kezdték, hogy felülete egyenletessé váljék. A most következő *fogvágás* régen kézzel, illetőleg *fogfűrészsel*, újabban *fogvágógép* segítségével a *krakszni* néven emlegetett padon, szintén klupniba fogva történt. A fésűfogakat is kellően eldolgozták, kihegyezték. Még csak a *polirozás*, fényesítés volt hátra.

A *szaruforgács* néven emlegetett fűrészporszerű hulladékot virágkertészek örömmel vásárolták meg, mert kitűnő trágyaanyag. A nagyobb törmelékből *szarugomb* is készült.

Ismeretes, hogy a fésűnek az emberi haj tisztításában, rendben tartásában, díszítésében van nélkülözhetetlen szerepe.

Felsoroljuk végül a fésűfajtákat. A ritkás, hosszúfogú *bontófésű* a fehérszép hajának kibontására, kifésülésére szolgál. Ennek a szakmában *nyelesbontó* a neve. A szépen kidolgozott, női frizurához való hajlított fésű a *svábfésű*, a haj elválasztására alkalmas a *stílfésű*, mindkét oldalán: egyikén sűrűn, a másikon pedig ritkán kifogazott a *parasztfésű*. Ez utóbbit népünk *sűrűfésű*, tréfásan *tetűpuska* néven emlegeti. A hajdani parasztkonty feltűzésére szolgált a *kontyfésű*. A *félkörfésű* hajlékony anyagból, félkörre formált fésű, amely napjainkban már olykor csak parasztlánykák hátraféssült hajának leszorítására szolgál. A század elején még nagylányok is hordták. A zseb-

² *N. Bartha K.*, A debreceni fésűsmesterség. Debrecen 1929.

³ *Császtvai I.*, A magyar fésűs kismesterség. Kéziratot egyetemi pályadolgozat. 1952.

fésűnek *parizer* a szakmai neve. Tömörkény megőrizte a hajdani *bádofésű* emlékezetét is.⁴ Ez öregemberek hosszú haját fogta össze hátulról.

Szaruból készül a *cipőhúzó* is. A fölmelegített szarut *valcni* néven emlegetett, két részből álló faformába teszik, hogy a cipőhúzó megszokott alakját vegye föl.

⁴ Egyszerű emberek 70.